

~~6524~~
1784521

1934

ГАРТ

~~6524~~

Т. МАСЕНКО — СМЕРТЬ ПОЛІТКОМА (ПОЕЗІЇ); К. ГОРДІЄНКО — СЛАВГОРОД; МАЙ-ДНІПРОВИЧ — ВІТЕР (ПОЕЗІЇ); КУНДЗИЧ — ИНЕЙ (НОВЕЛА); Л. ЧЕРНОВ — МІСТО-СЕЛО (ПОЕЗІЇ); М. ГАЄВСЬКИЙ — ОБСТАВИНИ (ОПОВІДАННЯ); І. ЯКІР — ТОМУ ДЕСЯТЬ РОКІВ; ФЕДЧИШИН — ЕСТЕТИКА ГЕГЕЛЯ; С. ЩУПАК — КОМУНКУЛЬТІВСЬКИМИ МАНІВЦЯМИ

1928
46^a/x

№ 2

1928

ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО УКРАЇНИ

ЦЕНТРАЛЬНА
НАУКОВО-УЧБОВА
БІБЛІОТЕКА

Ціна 75 коп.

2000

ВІДКРИТО ПЕРЕДПЛАТУ НА 1928 РІК
НА ЛІТЕРАТУРНО - ХУДОЖНІЙ ТА КРИТИЧНИЙ
ЖУРНАЛ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ СПІЛКИ ПРОЛЕТАР-
СЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ (ВУСПП)

„ГАРТ“

(ДРУГИЙ РІК ВИДАННЯ)

Редакційну колегію журналу складає :

І. КУЛИК, В. КОРЯК, І. МИКИТЕНКО, М. ДО-
ЛЕНГО, П. УСЕНКО, В. СОСЮРА, В. ЮРИНЕЦЬ

ЖУРНАЛ „ГАРТ“

об'єднує українських пролетарських пись-
менників та критиків

ЖУРНАЛ „ГАРТ“

містить художні твори, критичні, публі-
цистичні та наукові статті з різних питань
мистецтва взагалі та літератури зокрема

Адреса редакції для листування в справах рукописів —
Харків, вул. К. Лібкнехта 31, ДВУ, „ГАРТ“

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ :

На 12 міс.	6 крб. — коп.
„ 6 „	3 „ 25 „
„ 3 „	1 „ 75 „
„ 1 „	— „ 65 „

Окреме число 75 коп.

ПЕРЕДПЛАТУ ПРИЙМАЮТЬ :

СЕКТОР ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ ДВУ

Харків, Сергіївська площа, Московські ряди, 11

А ТАКОЖ УПОВНОВАЖЕНІ ПЕРІОДСЕКТОРУ
СКРІЗЬ ПО УКРАЇНІ

ГАРТ

ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІЙ ТА
КРИТИЧНИЙ ЖУРНАЛ ВСЕ
УКРАЇНСЬКОЇ СПІЛКИ ПРОЛЕ
ТАРСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ

РЕДАГУЮТЬ: В. КОРЯК, І. КУЛИК,
І. МИКИТЕНКО, В. СОСЮРА, П. УСЕНКО,
М. ДОЛЕНГО, В. ЮРИНЕЦЬ

№ 2

ЛЮТИЙ

1928

ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО УКРАЇНИ

51

68

84521

[89179 (05)]

Укрголовліт № 675. 1928.

Зам. № 954.

Тираж 1.000.

ЗМІСТ

	Стор
І. Микитенко. — До другого з'їзду ВУСПП	5
Т. Масенко. — Смерть політкома, поезії	7
К. Гордієнко. — Славгород	11
Май - Дніпрович. — Вітер, поезії	26
О. Кундзіч. — Иней, новела	27
Л. Чернов. — Місто - Село, поезії	35
М. Гаєвський. — Обставини, оповідання	37
І. Якір. — Тому десять років	54
С. Федчишин. — Естетика Гегеля	73
С. Щупак. — Комунікультивськими шляхами	90
Бібліографія	99
Хроніка	106

ДО ДРУГОГО З'ЇЗДУ ВУСПП

Всеукраїнська Спілка пролетарських письменників увіходить у другий рік свого існування. 28 січня цього року була перша річниця її діяльності. Народжена в боях, обстрілювана ворожими угрупованнями, Спілка у великих труднощах, у постійній борні перебула цей перший рік свого життя. Не виправдалися пророцтва тих, хто „передбачав“ її „неминучу смерть“. ВУСПП приходить до свого другого з'їзду зміцненим творчим колективом.

„...Творити так і те, що потрібне пролетаріатові в його класовій боротьбі, творити так, щоб пролетаріатові це було не лише потрібне, а й зрозуміле...“

так починав свою промову на I з'їзді пролетарських письменників тов. В. П. Затонський, що вітав I з'їзд від Центрального Комітету комуністичної партії.

Чи ж творив ВУСПП? Чи зробив він що за цей рік, помимо тої ідеологічної боротьби, яку він провадив цілий час в найскладніших обставинах? Це питання в першу чергу стане перед з'їздом разом із питанням про ту громадсько-політичну лінію, що її трималися члени ВУСПП у своїй повсякденній роботі.

На диспуті про „Нашу літературну дійсність“, що відбувся в Харкові 18—21 лютого цього року, багато гострих закидів було зроблено ВУСПП'ові з боку наших літературних супротивників. ВУСПП ніколи й ніде не міг говорити і не говорив про свою „безгрішність“, про відсутність помилок у своїй роботі. Одначе дев'яносто дев'ять відсотків цих закидів не мають під собою будь-якого реального ґрунту. Зроблено їх було переважно в бік загострення ВУСПП'ом моментів ідеологічної боротьби на літературному фронті і водночас у бік „відсутности“ творчих досягнень ВУСПП'у.

Лист тов. Миколи Хвильового в „Комуністі“ 29 лютого є найкращою зброєю проти тих, хто обурювався на нашу Спілку за боротьбу проти хвильовизму. Ні у кого тепер не може залишитись сумніву, що потреба такої боротьби виникала з реальної правдивої оцінки дійсного стану українського літературного життя.

Так само мусять неминуче відпасти й закиди в відсутності творчих досягнень Спілки, зроблені нам в запалі групової боротьби представниками супротивних організацій.

З'їзд повинен уважно, спокійно й суворо зважити всі творчі здобутки своїх членів. Вони є і вони не малі! Доробок членів спілки складає поважний внесок в літературу нашого сьогодні. Вивчити й оцінити його, критично й безстаранно зважити кожную зернину нашої продукції, продумати і оцінити також продукцію інших письменників, зробити відповідні висновки і з новими творчими силами піти на дальшу працю — ось ті завдання, що стануть перед другим з'їздом ВУСПП.

Цей з'їзд повинен носити ідеологічно фаховий характер. Пленум Ради ВУСПП встановив що до цього цілком певну лінію. І ті доповіді, що з'їзд має вислухати й обговорити, мусять забезпечити згаданий характер з'їзду на практиці.

Таким чином має бути реалізовано першорядні, головні завдання пролетарських письменників, що збираються на спільну раду, на генеральну перевірку своєї роботи. Ми не маємо жодних сумнівів, що з'їзд стане новим етапом у творчій діяльності Спілки, від якого вона піде до нових досягнень.

Особливої ваги мусить набрати на з'їзді питання про Всеукраїнську Федерацію революційних радянських письменників, що тільки вона й може здійснити і тримати єдиний фронт радянської літератури в УСРР. Фронт міцний і злютований, який не зможуть захитати ніякі ворожі радянській літературі впливи!

Ми з радістю констатуємо, що ВУСПП, який ні на один день не залишав питання про Федерацію поза своєю увагою і в свій час опублікував був свою декларацію з цього приводу, приходить нині до конкретного обговорення цього надзвичайно важливого питання цілком підготований. Маючи цілком певні що до цього заяви Спілки революційних селянських письменників „Плуг“, організації „Молодняк“ та окремих письменників, що нині перебувають поза організаціями, а також і лист тов. М. Хвильового, ми сподіваємось, що питання про Федерацію нарешті буде розв'язано в ближчий час.

Такі завдання і перспективи перед другим нашим з'їздом.

І. Микитенко

29 лютого 1928 р.

ТЕРЕНЬ МАСЕНКО

СМЕРТЬ ПОЛІТКОМА

Октябрь! Октябрь!
Мне страшно жаль
Те красные цветы, что пали.
С. Есенин

* *

Родилися в часи тяжкі,
Зросли дощами, в теплу спеку...
Легендами в туман віків
Пливуть баталії далекі.

Не важко славить та співать
Батьків криваві перемоги.
Чи ж нами скровлена трава,
Кістями засіяні дороги?..

Ряди могил та ріки сліз —
Сторінки пам'яті подерті
З обличчя скорбної землі
Вітрами молодими стерті.

Та що?! На все година є:
Життя і смерть, огонь і втома...
А молодість — бери своє,
Живи, бунтарська, невгамовна!..

Та тільки инколи згадай
Про тих, що сплять в степах суворих,
Чию тоску знесла вода
Твого весняного мажору!

* *

Знов пшениць золоте молоко
Заливає високі могили...
Сонце півдня огненним вінком
Над тобою, Херсонщино мила.

Терень Масенко

І летять його стріли униз
На колосся, на рижі дороги...
Пирії, спориші, катрани
Замели їхні спомини строгі.

Тільки згадують теплі степи
Про загони безславні та хижі...

Вдвох із батьком возили снопи
В ранок свіжий, дорогами рижими.

В ранок тихий, ясний і сумний,
Мов дівча у степу на обніжку...
Наші коні махновець спинив,
Схопив за віжки.

Батько став. Між синами землі
Іскри поглядів, злісний діалог,
Та такий, що тепер головліг
Друкувати його не ухвалить...

* *

За раненими їдемо ми...
Не беруть з поля бою забитих,
Їх могили — мереживо миль
Золотого печального жита.

Їх могили — горби на стерні
І з весною — розоране поле:
Матері і дівчата сумні
Не побачать могил тих ніколи.

... Ще школяр... Тільки вчора читав
Бусенара й Жюль Верна.
Усміхаюсь зів'ялим житам
І потоптаним стерням.

Коло шляху набої та кров.
Кінь забитий... І сонце. І спека...
День ясний, а в степу за бугром
Грім лункий, недалекий.

Он загублений чийсь патронташ.
По дорозі порожні набої.
Та червоний кашкет - сирота
Посмутнів над стернею рудою.

Смерть політкома

І завмерла стерня — дереза,
Простелилася жовта без краю...
Кукурудзою їде козак,
Шаблею маца — шукає.

Бачу й досі: в липневому полум'ї
Похилилась пшениця — печаль...
Хоч на грудях широкого поля
Заховати свій скорбний одчай.

Хай онуки згадають дідів
У своїм піонерським загоні.
Скільки їх на отавах тоді
Розтоптали підковами коні!
Скільки смілих пішло в боротьбу,
Щоб назад не вернутись ніколи!
Тисячліттів вітри у степу
Іх могили розвіють, мов попіл...

Нам назустріч тачанка. На ній
Похилився сумний полонений...
— Стій! Ти хто такий?
— Політком дивізії N-ої...

І ватага, зп'яніла, грізна,
Обкрутила тачанку, мов буря...
— Куди ти його? До Махна?
В візника запитала похмуро.

— От не має наш батько турбот,
З полоненими буде возитись!..
Сонце стало над ним, над юрбою...
Похилилось нескошене жито.

— Встань, товаришу наш політком,
Нам таких от і треба...
І зів'ялим пшеничним вінком
Покотилося сонце по небу.

Вмер Жюль Верн, Бусенар одлетів
Перед видом холодної правди...
Хто могилу твою у житті,
Бранцю мій, не забуде... не знайде?..

Терень Масенко

Бачу й досі: в липневому полум'ї
Похилилась пшениця -- печаль...
Не прощу, не забуду ніколи,
Що це — тільки рядки глядача.

Тільки хмар голубе молоко,
Тільки стерні принишклі почули,
Коли вийшов і став політком
І сказав:

— Не шаблю, а кулю...

— Кулю? Ні...

Дорогий набій!..

Одказав один, кинув байдуже...

Блиск заліза.

Високий, блідий

Політком

у червоній калюжі...

Стало сонце... завмерли степи...

А коли подивилися вдруге...

Полонений заюшений спить,

Та на шиї жаринами смуги...

І якийсь найсміліший з них

Та хоробрий, як ворога вбито,

Біля нього конем зупинивсь...

Кінь на тіло не хоче ступити...

І ще нижче від сорому вниз

Похилилось столочене жито...

Під нагайом сумний вороний

Став на груди... залізним... копитом...

.

Хай онуки згадають дідів

У своїм піонерським загоні.

Скільки їх на отавах тоді

Розтоптали підковами коні!

Скільки смілих пішло в боротьбу,

Щоб назад не вернутись ніколи!

Тисячліттів вітри у степу

Їх могили розвіють, як попіл...

Харків, вересень, 1927

К. ГОРДІЄНКО

СЛАВГОРОД

Проїздом через Диканьку, блажені пам'яті архієрей хвалив місцевість, де лежить село.

Гоголь

У Славгороді сам Нарком рибу ловив.
(З оповідання славгородця)

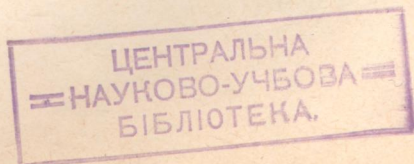
Що то за місцевість, що то за край! Як любо, як утішно прозорого дня недільного злізти на гору! Сонце мече пекуче проміння... Пашить земля. Терпкі пахощі чебрецю, долину поморочать голову, сушать ніздрі. В прозору далечинь летять серпанкові хмари. Ліси, луки залиті золотом. Зеленим оксамитом стелеться долина, срібною стежкою ріка в'ється. Ріка плине мовчки (і чому вона плине мовчки?), виблискує скляним намистом, хлюпом лиже береги. Покраєні картками ниви, мов килим, вишиті гарусом. Степовий вітрець п'яним подувом клонить очучмарілу голову. І здається, що то вже не хмари, а коси розчісані дівочі розвіває вітер над нивами або ж бороду довгу, сиву мочить хтось у річці, чи то прядиво баба тіпає, розчісує. Якої тільки краси нема на світі! Глянеш угору — небо, вниз — земля!

Катран-зілля на пригорках зеленіє, цвіте буйним цвітом. „Червоні гори“ срібляться снігами — вапняки біліють на верхів'ях. колись монастир в ущелинах стояв — мов павук до оброслої мохом скелі прилип, тепер, з ініціативи славгородського райвику, „Святі гори“ крейдяні перейменовано на „Червоні“.

Коли вдарить перший дзвін недільний на дзвіниці Спаса (тоді хвилями-арфами коливається повітря над долиною), тоді парубки, співаючи, обнявшись, сунуть селом на майдан сонячний — у ярмарок тут торгують свиньми.

Сюди ж плавко, врочисто простують славгородські чепурухи, моргухи — дівчата ясноокі. Мов пишні коси дівочі, сліпить проміння сонячне (коси, між иншим, у славгородських дівчат ще кращі, ніж литки в мійських). Засмаглі лиця пашать радістю, соковитими жорделями рум'яняться. Роздольний майдан поблискував намистами,

[11]

К. Гордієнко

парубочими козирками, сонячним сміхом, білозубий, жвавий гамір глушив церковнії хорали. З темної пастки, що вишкірила вогневі гострі зуби, посунув люд церковний, пелехатий, — у капелюхах, хустках чорних, обдав запахом ладану і поту. Старі пішли на базар купляти дьогтю, погомоніти про політику, розвідатись про новини, що вони їх більше люблять, ніж галушки. А молодь... що за молоді? Грала гармонія в усю широчінь зелених грудей радісними рипами, засмагле, мов мідь, обличчя гармоніста сталевими очима метало електричні іскри радості, набрякали ноги молодістю, гармоніст молодецьки тряс козацьким русявим чубом (принада дівчат, заздрість парубків), що пишно вибивався зпід синього кашкета, білозубим вереском гавайським глушив горласту гармонію так старанно, щоб піт здоровими краплями зросив розпарене веснянкувате обличчя йому, котивсь по червоній жилавій шиї за розхристаний комір. Яснобарвний вінок молоді оточив гармоніста, широкі спідниці у фалдах обнімали сині галіфе, запалювали завзяттям парубоцькі ноги, в хмарах пилюги вихилялись, витоптували, викаблучували... Ну ж і танцюють в Славгороді! Яким чортом руба Чуб! Як дрібненько січе Банда! А Карась, пливе як! Та що ж Мить виробляє...

На дзвіниці Покрови ревнув дзвін, заглушив увесь гамір, гулким рокотом густі хвилі попливли над майданом — за ліси. Раптом ясні дзвоники ніжними бризками, мов бенгальські вогні, розсипались над головами. Тихо. А далі, що далі почалося! То славгородський дзвонар Булька (ще „Златозвон“), позаздрівши гармоністові, завів свою музику. Обірвалась гармонія на півноті, мов укопані спинились танцюристи, прикащики кооперативу покинули грати в швайку, навіть баби, що терзали бочку з оселедцями в бакалійщика, постовпіли, перестали битись парубки в пивній, дядьки zostались з піднятими шклянками. Все затаїло духа, заніміло, прислухалось.

Ну ж і золоті руки в Златозвона! — кажуть славгородці. Ще пресвітлий архієрей о. Козодій, проїздом через Славгород на храм, як почув дзвін на дзвіниці св. Покрови, мов у соляний стовп обернувся, заслухався. Тоді зідхнув глибоко, похитав головою, сказав: ну! — і поліз у кешеню по ріжок. Набив ніздрі табакою, усмішкою преподобного Савватія вкрилось пухке обличчя його, дивувався, хвалив край: скрізь їздив, усюди бував, ніде не чув такого дзвону. Славні люди, славне селище! Славгород і єсть. Ще дужче полюбили славгородці чарівну місцевість свою. А що то вже пишався Булька, коли на дзвіницю ліз або у церкві свічки гасив!..

Дід Каракай, бородатий Немврод (як приємно инколи буває завітати до його куреня, поговорити про старовину!), каже (перед тим

Славгород

він, звичайно, дістане кисета з зашморгом, запалить люльку — тоді мудрістю світяться очі йому, всі з шанобою прислухаються до дідових слів), що в старовину село не так звалось. Про що б з вами ні розмовляв дід, він завжди зверне на старовину. Дід дуже любить говорити про політику (усього зазнав дід на віку своєму — дзвонарем був, уповноваженим земгромади до округи ходив, вівці пас, тепер на старости діти допомагають — баштан стерігти доручили).

— Так що, сину, — бувало, питає він, коли зайдете до його куріня, — про війну не чути? — Та наче не чути, — скажете ви. — Дід трохи подумає (розріже вам диню), тоді знов питає: А як там опозиція (дід дуже цікавиться опозицією), не миряться? — Та не миряться, — скажете ви, поінформувавши діда про останні виступи Троцького, Зінов'єва, Каменєва на безпартійних конференціях із заявами про термідоріянське переродження ЦК, національно-консервативний курс, про глитайсько-устріялівську лінію партії... Дід мовчки слухає, похитує сивою головою, невиразні думи товчуться в сірих очах його. — Ех, сину, сину! — з сумом у голосі скаже він, — не ті часи були, не ті люди! — Зідхне глибоко, вицвілими очима гляне на долину. — Он бачиш, сину, оте місце, — вкаже по-коцюрбленою рукою, — там, де тепер баби коноплі сіють, садять капусту, огірки (картоплю не садять, бо набирається водою), бувало, карасі — во! — дід розведе руками, — ловилися. Як засмаже мати (старі очі його загоряться молодечним блиском) на маслі, сметаною залле, так... — Дід махне рукою, похилить голову, бо нестает йому слів. — Це коли хлопцем був, то, — пригадує, — коней купали біля он тої липи на вигоні, що блискавка торік спалила, а батько його, то їздив човном по рибу (це там, де тепер кенесе сіно косить), — все оте скрізь, он ті горби, де буряки, все була вода, риби тої — баби спідницями ловили — бери до схочу, і ніхто тобі, хоч би що.

... Чарівні дні безповоротної старовини, як липовий човник, пропливають перед задуманими очима дідовими...

Це вже за радянської влади, на дідову думку, в'юни вивелись, а раніш то бувало їх ніхто і не брав (дід не то, що був проти радянської влади, просто він сумував за пишною старовиною), хоча... — Та до чого вже смачний борщ з в'юнами, — хвилювався дід, — давно вже такого не їв і, мабуть, не доведеться, де вже там, старий став!.. — безнадійно махне рукою...

Заспокоєний вашими словами, що радянська влада піклується про добробут усіх працюючих, дуже можливо, що на старості йому таки ще доведеться покуштувати борщику з в'юнами та й на сходці погомоніти, дід веде далі.

К. Гордієнко

— Жили люди привильно — землі бери, скільки оком окинути — бери та хазяїнуй, а що вже дичини тої — навкруги все ліси густі-густі, куди глянеш — самі ліси, там, де луки тепер обчеські, теж ліси були, вовки попід самісінькими стріхами вили, з кошар вівці тягали, а в бузині високій, що біля он того вільхового ліска росла, гадюки у руку завгрубшки гніздилися... раз за дідом гналася, він утікає, а вона женеться, він утікає, а вона женеться, ледве втік, і то якби не проти сонця, або коли б хмарило, то, може, і не втік би. Не те життя було (дід пахка люльку і дим заволіка примружену задуму совиних очей його), не знали, що таке землеустрій, кооперація... ввечорі поставиш вершу, вранці насилу витягнеш — повна. По 25 літ у війську служили — піде, бувало, парубком, а вернеться — волосся сиве. Не знали, що таке продналог, соціалізм... На тому місці, де тепер сукновальня, сам раки з полумисок завбільшки ловив, піймаєш два-три — відро повне. А що вже тих грибів було — простягай рядно та бери! Краснюків, синяків, сиріжок там усяких (дід дідів ще пісні співав: „дівчата мої, сиріжечки“), опеньок то навіть не брали, лише самі боровики. Так в'язками у коморі — від осені до осені... Так ось у ті часи, коли ще, може, дід його прадіда босий ковзатись на став бігав, завітав сам цар сюди, в оце село, Петро I, що війною на шведа тоді йшов. Одні кажуть, що прийшов він Коломацьким шляхом, другі — Полтавською дорогою, того вже дід не знає, то й говорити не буде... Люди, як водиться, процесією вийшли, з корогвами, повбиралися, звичайно, добре (і вдягались не по-теперішньому — дід лише тоді пошив собі штани сині, коли оженився). Попереду священники у нових ризах, старі люди, сивобороді, з хлібом царя зустрічати вирушили. По церквах ударили в дзвони, та так славно, кажуть, вдарили (і церкви були не ті — з дуба було збудують тобі церкву, і молись. Та й народ був більш богомільний, дарма, що дубові церкви були).

Цареві дуже сподобалась ця місцевість, кажуть, ночував навіть на горі, там (унизу не спав, бо комарі б заїли — хмарами літали, та не такі, як тепер — хіба це комарі? — ось з пучку були — люди, бувало, розведуть огнище та днюють і ночують при ватрі — повна хата, бувало, диму — очі виїда, так лише і можна було спати, а то б не дали комарі). Так ось, кажуть, цареві дуже сподобалась ця місцевість (ще ніби-то котрийсь із родичів дідових царевим коням сіна давав). По обіді (ще недавно той камінь, на якому сидів цар, хтось би то для вітряка забрав), так ось по обіді (звісно, царський обід — цілого бика постав), коли їхати збирався цар, тут знов церкви в усі дзвони вдарили, та так (у старовину не так били в дзвони, як той Златозвон тельняка. До речі — на весь Славгород дід

Славгород

Каракай єдиний не визнавав авторитету Златозвона, навперикір архієреєві; може, тому, що колись сам дзвонарем був. За те між славгородцями дід і вславився як опозиціонер, то ж вони вільніше зідхнули, коли діда заслано на баштан), так ударили в дзвони, що заслухався цар (дід витяг жилаву засмаглу шию, наче прислухався, обличчя його просвітліло, засяло настороженістю, наче він сподівався, що ось-ось долетять до його зарослого мохом уха чарівні відлунки дзвону давнини). Заслухався цар, зідхнув глибоко (дід теж зідхнув — хто його зна — може, дід сам себе відчував царем — баштанники та пасічники на уяву не бідні) та й питає людей: — Скажіть - но, людоньки добрі, як зветься благочестиве село ваше? Люди і кажуть. — Наше село? — Да, — каже цар, — богоспасене село ваше. — Люди, звісно, були неписьменні (не по-теперішньому жили — родились неписьменні — вмирали неписьменні, ніяких там клубів, сельбудів не знали... Наварять собі квасу та й п'ють на здоров'я) і кажуть: — Як діди наші звали, так і ми звемо — Пердунівкою зветься село наше, — та бух цареві в ноги. Як почув це цар, та й каже: Встаньте, мої вірні слуги (може сказав так, а може й ні, дід за це божитися не буде), устаньте, — каже, — мої вірні слуги, хай зветься віднині село ваше Славгородом. — Славгород, то й Славгород. Подякували люди цареві за милость, ніхто, звісно, не перечив царському слову, хоча є ще й тепер люди, авжеж є, що звуть село по-старому. А на тому місці, де по обіді сидів, цар звелів церкву збудувати... ще гусей, пригадує, пас біля старої-старої дерев'яної церкви, там, де тепер водокачка... згоріла, одні кажуть блискавка запалила, другі — ніби - то свічки п'яний сторож забув погасити.

Ось що розповідає дід Каракай про минувшину Славгороду. Старому що — сонце пече — сиди в курені та розповідай про старовину.

Лише замовкла дзвіниця св. Покрови, знов життя буяло в Славгороді: гармоніст розтяг гармонію, танцюристи пішли витанцювувати, баби кинулись до бочки з оселедцями, хлопці знов завелись битись, прикащики кооперативу — в швайку грати, позіхнув завсельбудом, ущипнув якусь дівчину редактор стінгазети, дядьки в пивній вихилили по шклянці, — все загоготало, загорлало, пирскнуло, чмихнуло веселістю, хлюпнуло сміхом, гикнуло молодістю, захлинулось співом.

Помолодцювати хлопцям перед дівчатами нічим? Дівчата перед парубками хизуються... Хіба ні з чого козиря дати? Брязнути нічим, Чорною бровою хіба ні? Співом? Пишною косою? А сміються, як славгородські дівчата! Слухаєш, бувало, слухаєш, та й затрусишся, в грудях запече, в боку заколе — це не сміх, а патока

К. Гордієнко

густа ллеться. А близько хоч не сідай, бо наче импетом з печи вдарить. А це хіба все? Та не тільки спідниці з підзором (один дядько, не знаючи, що то за „підзор“, сказав навгад: є, це, мабуть, хитра штука!) шиють славгородські дівчата. Часом розмова між парубками зайде, то так і кажуть: а моя була в панталонах! — да! — і тоді гордістю пнуться очі парубкові. Зате й хлопці на що то вже не здатні! Які чоботи хромові носять! Фіксатуару на вуса ані трішки не шкодують! А що вже тих шклянок квасу випивають! Та не це найбільше молодецтво славгородського парубка. Найбільшої шани навіть не тоді здобуде собі славгородський парубок, коли курку вкраде. Найбільшої поваги здобуде собі славгородський парубок тоді, коли пройде свинячим майданом... Як пройде, так звичайнісінько і пройде? Тоді лише, коли він п'яною зневагою хилиться, дметься відвагою, харкає молодецтвом, ляпає гнівом! О, тоді це парубок, справжній парубок, з достатком! З яким соромливим захопленням на нього тоді дівчата позирають, із якою заздрістю — хлопці! А яким він себе почуває тоді велетнем! Вище пожарної каланчі голову дере. Та найпишнішу квітку влітає в вінок слави парубка міліція. Це тоді, коли його заберуть до району. Отоді це герой! Тоді не кожен з ним розмовляти наважиться, зате кожен шапку скине, дорогу дасть. І парубки квасом напоять, і дівчина записується, коли він сяде біля неї. Отоді і фотографуватись можна. Славгородські парубки, між инчим, страшенно люблять фотографуватись. Як фотографуватись — зразу так — одів манишку, виваксував чоботи, виголився, зробив зачіску, взяв у руки гармонію і фотографуйсь? Що ж це тоді за картка буде? Показати сором! Фотографуються славгородські парубки неодмінно... —

Кашкет — на потилиці, волосся стовбурчиться, очі сковзаються, обличчя байдуже до всіх світових подій, розхристана постать зневагою хилиться, — отоді це картка, коштовний знімок, можна всім з гордістю показувати, це пам'ятка, є на що глянути, чим помилуватись. О, тоді це молодецтво, геройство, це справжній парубок!

Славгородська дівчина теж коли вдало зфотографується, на все життя своє щаслива. Ну ж і знялася! Ой так знялася! Всі дивляться... ну хто не гляне... парубки, подруги... ну ніхто не пізнає! Їй же бо... Батько, мати і то не пізнали. От знялася! Волосся мов горох на голові кучерями в'ється... обличчя... ні, не сила висловити! Тоді це свято в житті дівчини. Це день. На все життя пам'ятка.

Теперішня сільська молодь, як писала одна авторитетна газета, чи то навіть журнал, значно відрізняється від колишньої молоді. Колись, було, сільські хлопці комсомольського віку влітку коні

Славгород

водили на ніч пасти, а взимку на досвітках товклися. Тепер зовсім инакше. Теперішній сільській молоді часто - густо доводиться працювати поруч батьків: і в сільраді, і в кооперації, і в інших організаціях та установах. Але молодь лишається молоддю: де б вона ні була, що б вона ні робила, їй властиве молодняцьке шумування. Через намірне молодняцьке шумування, дивись, сільський, активний парубок і потрапляє в досить смішну ситуацію: в районі переночує, куди його заберуть п'яного за бійку, на вечорницях бешкету наробить, чи то, купаючи коня, забреде до дівочої ковбані, де його гоголого стягнуть з коня, вербою сполосують.

Яка чудова природа в Славгороді! Які густючі верби! А вечори які строкаті, липневі! Як сяють зорі!

...Фосфорична злива з емалевого неба... мов старовинний гусяр з соснового бору вітрець віє, скиглить протягло, через луки брентить тужно радіо-хвилями...

...З далекого минулого, з життів зелених в оті буйні ночі, коли роздвітають трояндами зорі дум, тоді так хочеться на колодках притиснути до каштана дебеле тіло Мар'яни.

Серед околишніх сіл Славгород пишається своїми звичаями. Таких сіл не багато, як Славгород. Славгородця скрізь можна пізнати — чи то він торгує кабанця, чи молиться богу. Славгород культурне село (це навіть було визнано райз'їздом рад по доповіді комгоспу) — власний асенізаційний обоз є тут. Це хоча і правда — асенізаційний обоз є тут, та треба сказати, що він не завжди справний буває — то вісь зламана, колеса нема, бочка протіка. Так що не можна сказати, що Славгород заслуговує назви культурного села на всі 100%, хоч перед ним і пасує Гнила Печериця, що теж за останній рік явно зросла в культурному відношенні — на чергу дня було поставлено будування лазні (Гнила Печериця, як відомо, мала вісім церков і жодної лазні), та відкладено на той рік, бо чималі кошти довелося кинути на будування великого (коли їхати зі станції, то ще з-за чортового містка видко блискучий шпиль, що сяє на сонці) цементованого пам'ятника борцям революції.

Революцію, між иншим, славгородці так пригадують: червоногвардієць, щасливий з перемоги революції, їздив базаром у золочених ризах, підперезаний ораром, грізно вимахував карабином, лаяв буржуазних гадів, пазуха віддувалася йому — думав, бідолаха, що то червінці, то ж мідні грошенята новенькі — гнівно розкидав жменюю на базарі (хлопчики збирали), лаяв революцію, бога. Заложники, контрибуції, відбирання лишків. Глечики, відра з червінцями викопували в льохах. Нагани, одрізи... М'ягкі пузаті крісла з позолотою, ломберні столики, лампи кришталеві, канделябри

К. Гордієнко

валялись на горищах у полові в хатах сільських активістів. Поночі рубали ліси, ділили землю.

Дехто обачніший, то приборіг навіть п'яніно в стіжку соломи, трюмо, потім продав, трактора придбав. Не бажаючи пасти задніх, Славгород клопочеться перед округою, хочаби й собі спорудити пам'ятника.

Окрім шести церков, одного монастиря, асенізаційного обоза та трьох фотографій, Славгород ще має свою історію. Товсті фоліянти навіть про це списав за традицією рудий дяк церкви св. Покрови Дерикова (що чудове письмо в його було) під диктовку сінка поміщика Єлизара Фіногеновича Сорокасобаки. Лихо лише, що, втікаючи від селянських розрухів, синок забрав з собою цього коштовного документа, а дехто каже, ніби сельбуд усіма паперами, разом з Дікенсом, Толстим, що лежали в жовтій скрині, топив піч у скрутні роки. Коли б ці фоліянти були в нас у руках, читач би з усіма подробицями довідався про запеклу споконвічну боротьбу двох видатних мужів на весь повіт з відзнаками державної почесности — поміщиків, видатних культурних діячів — Сорокасобаки (володаря багатьох цукроварень), палкого реформатора, гуманіста (то за його ініціативою славгородські селяни оздоблювали сволок горорізьбою в стилі старовинного українського орнаменту), і Свиргуна (ото його були всі ліси на південь Гнилої Печериці — чудовий краєвид — будівельний дуб), що був передовою людиною свого часу (власник лісопилки, основоположник університету), завзятий філантроп, новатор, що, піклуючись про добробут села, дав старості (що відзначався особливою енергією, коли доводилось мобілізувати населення на ремонт шляхів) пару японських курей на розвод. Ворожнеча ця, по чутках, примусила тоді чимало видатних вчених у чорних фраках з високим чолом упертись в кам'яний мур... цеб-то поставила не одну заковичу вченому світові, мало не спалахнула грандіозно-ганебним скандалом у державному масштабі, коли б не несподівана, можна сказати, геніяльна тактовність дзвонаря Бульки. Що власне спричинилося до цієї ворожнечі серед почесних сусідів, знов таки, за браком вищезгаданих фоліянтів, не відомо. Кажуть, ніби-то суперечка, що мала такий несподівано-трагічний фінал, сталася за межі полювання на зайців між липовою долиною та березовим ліском за косогорами, де тепер наділи (підчас землеустрію нарізано) двох славгородських сусідів Деркача та Шкварки, що в день свята Врожаю посварились за довбню.

Славгородці люблять — гріх сказати, щоб не часто — посваритись.

...Коли славгородцям треба було урядити день Врожаю, сонце зійшло рано червоним розпаленим диском. Запашний, свіжий, сонячний

Славгород

день (така погода буває лише в дні свята міліції, параду війська ДПУ) розпирав легені, бадьорив тіло. Була неділя (опівдні з - за гнилопечеричанського лісу густо намело чорних хмар, баби навіть полотно, що винесли білити, забрали з берега). Коли на залюднілій площі з'явився заврайзу Головня з цифрами в руках, заспівали пташки — горласто-заливчатими переливами... Коли ж заврайзу Головня зліз на трибуну, рясно завітчану волошками, робив доклад, підсумовуючи досягнення на 10-річчя Жовтня в боротьбі за новий побут, Шкварчина довбня перестрибнула через пліт, опинилась на подвір'ї Деркачевому, під хмизом. Дубова, вищерблена з висвердленою дюймовою для кронштейна дюркою, довбня ця спричинилася до цілої низки несподіванок. Та надвечір прудка довбня вже лежала в Шкварчиній коморі під замком. У ту ж ніч, хоч люди і не пригадували, щоб великий вітер був, а в садку Шкварчиному до щенту було обламано гилля. Другої ночі загадково зчезли помідори з города Деркачевого. Третьої — попеляста кицька Палазунчина втопилась у Шкварчиному колодязі, де вже сусіда три дні води не брав. На четверту ніч хтось зрубав три дубчаки (на стропи були б та поперечки) на межі Деркача.

На п'яту ніч, коли Шкварка раптом спросоння вночі (після капсюляку такий міцний сон), метнувся до діжки — переконався, що обручі тут були цілі, а луснуло скло в вікні — ледве не зашпортнувся за цеглину серед хати. Через тиждень зелені відра Деркачеві (одне зі вдавленим дном — кінв наступив) знов булькотіли в Шкварчиному колодязі, сусіди знов говорили (наче хтось наврочив, казали люди). Таємничі випадки перестали, сусіди пили могоричі — синок Деркачів сватав Шкварчину дочку, що з економії вернулася — у неділю фотографувались разом — він з гармонією, вона з букетом купчаків.

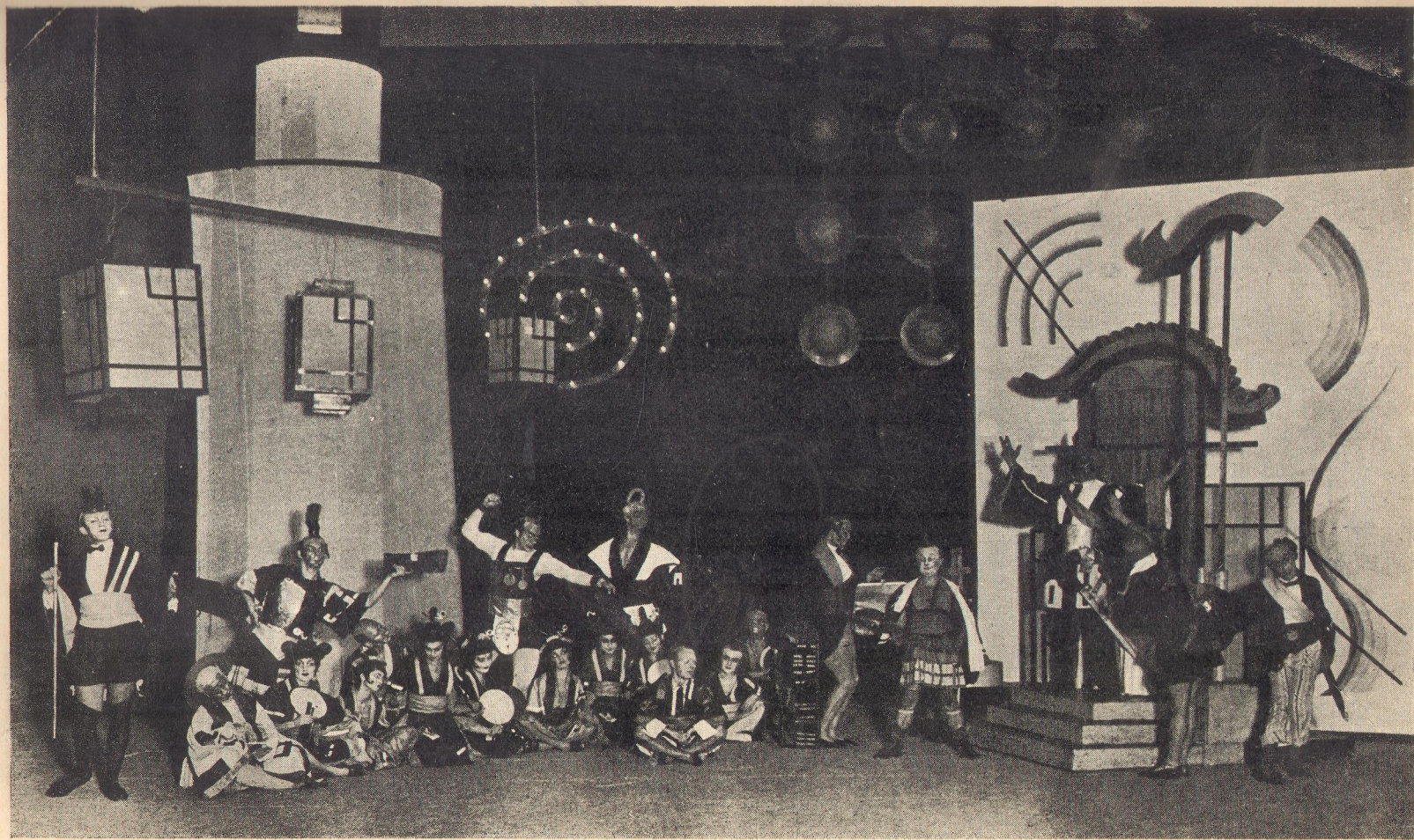
Люди як люди — глибокомудро зауважить дід Каракай — посваряться - помиряться, то ж і живуть. Не те в старовину було. Зараз же перед вами розгорнеться славнозвісна історія (дід мальовниче вмів розповідати) боротьби двох почесних поміщиків — Сорокасобаки і Свиргуна. Коли ж захочете ще докладніш розвідатись про Славгород, приїздіть на баштан діда Каракай — зараз же за Коломацьким шляхом, минувши Вовчий яр, узявши напрямом на Чорторіжжя, крученою стежкою дійдете просто до Лисої гори, де сонцем заллятий баштан дідів. Величний спокій панує тут. Тільки взимку не рада приїздити, бо не до того тоді дідові — майже що-дня на сходках клопочеться за громаду, або ж возить жом з цукроварні.

Якось населення Брехунівки (благочестиве селище біля Славгороду) зауважило, що сумирний, завжди чистенький, богомільний, в крапчастій краватці дідок Свиргун, живучи самотно в розкішному

К. Гордієнко

будинкові (мистецьким пензлем розмальованому химерними фарбами легкими, мов тюлеві фіранки в стилі... отакими кренделями...), що втопав у густій зелені пишного столітнього парку, зарослого кущами ожини, барбарису, бузини, венеціянськими вікнами, з півдня виглядав на безмежні простори (славгородське сільгосп. т-во тепер буряк сіє), сповнивсь якогось дивного передчуття... Що-служби церковної старий неухильно виходив на горбок, біля трьох дубчаків, з паличкою червоного дерева лакового, золотою монограмою оздобленою, нерозлучним, пелехатим, великим, мов теля руде, кудластим псом, що навіть чекав його инколи біля церкви, полохаючи всіх старців і сіряків, що здаля благоговійно здіймали шапки, на шпіняхках ішли до храму божого. Стояв ото старий Свиргун на горбку і прислухався до благовісту церковного. Вдарять дзвони на Спасській, Іорданській церкві, дзвінком струменем розітнуть недільний, сонячний спокій, зіллються раптом із дзвонами Стрітенської, Здвиженської, Вознесенської (в Брехунівці аж шість церков було) фіміямом здіймуться у височінь, велично розпливуться в небесній високості, мов дим-пара з печи, де варяться пшеничні вареники, заповнять зелені простори, наповять прозоре повітря чарівною гамою божественного грому... Стоїть зачудований старий Свиргун на горбку біля трьох дубчаків, загадково-нерухомими очима поринувши в глибоку задуму, до церковного благовісту прислухається. Коли ж загуде дзвін на Зеленосвятській церкві, а разом з ним — земля, ліс і небо, старий аж просвітліє (благости сповнюється — казали люди) задріжить гостро сива борідка йому, заворушаться колючі, мов їжак, вусики, дивно якомсь заблищать зеленкуваті очі, рудого капелюха зніме (чує старий, що смерть близько, казали люди), витре піт з умиленого обличчя, — навіть розумна тварина — пес кудластий радості сповниться — кине блох ловити, до господаря лащитья. Похила церква, що славиться своїм великим дзвоном (у старовину, як каже дід Каракай, срібла на дзвони не шкодували) — бувало, як гахне той дзвін, як загуде — наче рій бджіл, що з вулика вилетів липневого дня сонячного, сів на крилатій дуплястій липі і жде свого пасічника, що пішов до церкви, а відстоявши службу божу, завернув до Череваня запити причастя пивом. — До самого Славгороду гуд той ллеться, прозорими крилами брентить у вікна палацу на горі, де біга, мов ошпарений, Сорокасобака, місдя собі не знаходить, шарпає все на собі, квас п'є, мов ранений звір у знемозі, ховається за масивними дубовими дверима, горорізьбою оздобленими, в своєму кабінеті, умебльованому в стилі „Ампір“.

Якось іменини справляв старий Сорокасобака в своєму розкішному маєткові...

„БЕРЕЗІАЬ“

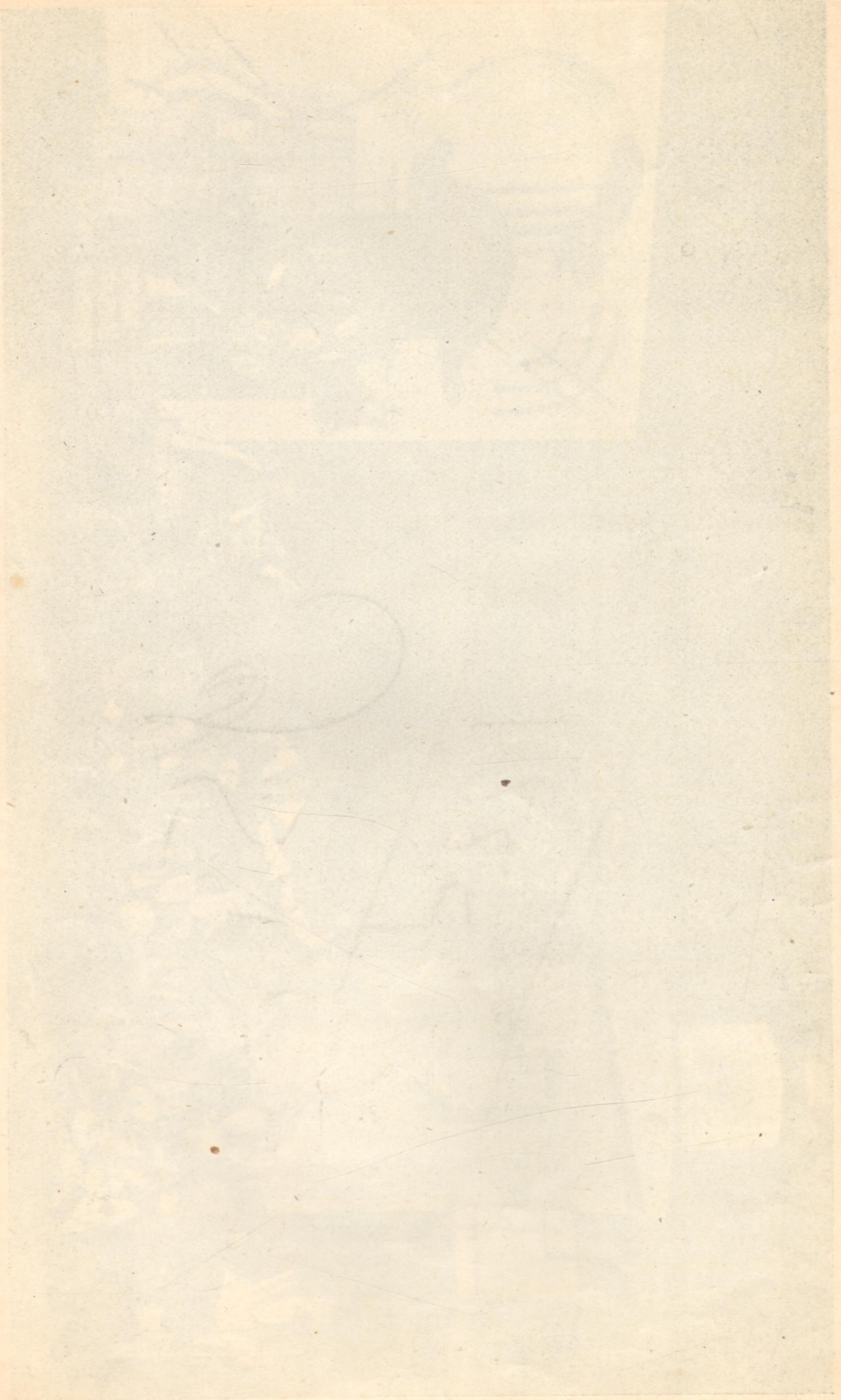
СТАВЛЕННЯ РЕЖИСЕРА В. ІНКІЖІНОВА. ОФОРМЛЕННЯ СЦЕНИ ХУДОЖН. В. МЕЛЛЕРА

МІКАДО

CLAIM

STATE OF NEW YORK

1876

Славгород

Гостей наїхало, що отъ горобців злетиться, коли баба перед Покров'ю сміття з хати викине. Довгі столи вигиналися від пляшок іскористих, що метали янтарні стріли, схрещували мечі вогняні, сипали фейверверками — ніжнооранжові помаранчі, персики, яблука, пишні букети мінилися барвами в тендітних вазах виборної форми, що сліпили око відблиском опала, чи весельчаними переливами на золотому тлі емалі,— від потрав усяких, фаршированої риби, мистецькою рукою оздобленої вінком дрібно покришеного салату, буряку, шнуром маслин обведеної... Гості, звісно, пили, їли, як водиться, вітали господаря, що в накрахмаленій манішці з орденом сидів у кардинальському кріслі з високою спинкою, встромивши пальці в вишкереі паші якихсь химер; уславляли його многолітню діяльність на користь людству (церкву Спаса то він збудував, Черемушанські яри дав на користування селянам — баби відтіля пісок брали). Сповнене покори („на то божа воля“) обличчя господаря холодний жах раптом заморозив — скляні очі лізли на лоб, незграбно тряслися руки, вино розплескували на білу скатерть. В залі стало так тихо, що чути було, як у Брехунівці гудів велетень-дзвін на Зеленосвятській церкві.

— Який могутній, м'який тон, — сказала одна дама, прислухаючись.

— До вечірні дзвонять, — нахилився сусіда...

— Яка насиченість, — дзенькнув шпорами майор.

Господареві стало зле, і хоча він милостиво дозволив, прохав навіть, розважатись без нього, проте вечір був зіпсований. Гості розходилися, приголомшені загадковим пароксизмом господаря. Таємниця незабаром викрилася. Із смертю старого Свиргуна (він наказав — по смерті бити в його улюбленого дзвона), коли люди полізли на дзвіницю ремонтувати балки, скріпляти гайки (за життя старого заборонялося кому-будь, окрім дзвонаря та пугача, відвідувати дзвіницю), то побачили в великому дзвоні мистецьки вирізьблене, блискуче обличчя Сорокасобака з подзьобаним носом. Так ось воно що! — сказали люди. Сорокасобака ж за сиву голову схопився, блукав божевільними очима, скрикнув не своїм голосом: — Я це й раніш знав! — та й помер. Перед смертю сказав: Чуло моє серце... він мені отруїв життя, вкоротив віку. — Сповістили архієрея о. Козодоя. Почесний старець, подумавши (вороги були мертві), скрикнув: — Анафема! — і стукнув палицею. Коли ж виражений консисторією представник приїхав розслідувати справу, то побачив на дзвоні таке голе місце, наче б йому київська перекупка з персердя блимнула перед очима... Здогадливий Булька, слуга вірний, геть усе чисто терпугом стер. Ось і шукай документа! Проте все ж

К. Гордієнко

був наказ від архієрея дзвона того ізняти. Що вже з ним зроблено — чи перелаяно, чи в музеї поставлено — не відомо. Старі люде часто згадують : тепер нема таких дзвонів.

Багато чого нема! Минули барвисті часи сивої романтичної давнини. Та в нас є ще люди — зійдуться ото, як почнуть, як почнуть — олад'їв ні з чого пекти, справжньої літератури нема... Стихія, вир... завертіло все кругом. Та все вляглося, вгамувалось, і тепер знов на майдані мирне життя буяє — яснобарвними парами мигтить весела молодь.

Парубки на всю округу удалці, славгородські робили усе аби, добре посмятись : давали дівчатам мняту с кропивою нюхати, зелені яблука аж прилипали до лискучих спин, пишних малинових спідниць — хлопці шпурляли. Регіт, гам. Проходжувались одне біля одного в розпареній куряві, вигравали чорними бровами, виглянцованими чобітьми, сипали сміхом. Молодечтво парубоцьке надуло жили, булькало в кожнім кроці, усміщці, перед дівчатами чваркало.

Є різна молодь.

Окрім безтурботної, розхристаної, неорганізованої, мало свідомої, є молодь, про яку один видатний вчений сказав :

— Молодь, діловита, чесна, твереза, довірлива, культурна молодь, що читає декрети, що їй не бракує громадянської мужности, бореться з лицемірством минулої моральности, забобонами старого ладу. Ця молодь хоче бути провідником нових ідей. В її кроках, розмові, в тім, як вона тримає голову, сидючи перед дверима венерологічного кабінету, є щось незвичайне, небуденне. Перед актом цивільного шлюбу вони прийшли сюди.

Славгородські хлопці до дівчат ставляться... Про це хай краще сам голова славгородського сельбуду Олесь Бугаєнко скаже. (Він читав чудово лекції про новий побут і грав на гармонії).

Коли часом, у розмові між парубками, приятель питає : — Слухай, Карасю, за що ти Мар'яні зацідив, спідницю порвав, дивись, щоб не довелося платити аліментів (діти — як сказав той же видатний вчений, філософ — неминучий skutok всіх не платонічних почувань), плачучи в синцях побігла? — то на це Карась відповідає :

— Справа має принципове значіння. Ми далекі від абстракції. Абсолютно необхідно для прогресу людскости, щоб кожна ідея набрала конкретного оформлення. Кохання — це прояв індивідуальних почувань — певний біо-соціальний чинник і державі належить врегулювання цього інституту.

Молодь без жалю ламає батьківські традиції. А що вже понажуряться батьки на своїх дітей! Не раз і лайки та бійки наберуться

Славгород

від батьків діти. Та скільки муки, клопоту спадає на сиву голову батьків. Та діти вже звикли терпіти.

Матері часто виплакують горе своє. Коли зажура инколи сиву голову клонить, такі речі тоді мати веде :

— Тільки на нашому, дітоньки, полі чорніє моя печаль то-рішнім бур'яном.

Батько, з жалем поглядаючи на свої натруджені старі руки, каже :

— Усю силу на ковадлі життя по шматочку виклав і молотом розплющив, у чересла леміші перекував.

Інтелігенція також є в Славгороді — вона страшенно любить монпасье, Єсеніна і мадепалам, а дехто навіть консерви їсть. А один студент, як приїхав із столиці, примуса привіз, на призьбі яєшню загвинтив, так уся вулиця на оглядини збіглася — охали, ахали, гомоніли — до чого наука доходить.

Незможні також є в Славгороді. Та хоча вони і віддані сини революції, проте, їдять не хапаючись, коли треба на зібрання КНС поспішати, і не будь-яку там юшку і не кажуть: час уже, я після зборів дообідаю. Єсть такі, що навіть попоїсти добре охочі (борщ, затірка, чи там вареники пшеничні, кишки з гречаною кашою), а деякі то й не від того, щоб поле жати по обіді. Через це багато наріканнів сиплеться на їх голову — ну що це за незможники — люблять попоїсти, чоботи справити добрі, а дехто навіть конячину придбав. Не виконують своїх обов'язків незможні.

Великі зміни в побуті славгородців, справжній переворот у психіці мас зробив трактор. Мов казковий дракон, засліплений люттю, оскаженоло форкаючи, гриз землю під ранній пар, проламав кам'яний мур традиції. Універсальний, мов витвір народного епосу — казковий „килим самолёт“ або ж „скатерть самобранка“, американський „Фордзон“ творив чудеса на селі радянському, на хвилину не маючи супокою. Їсти не просив, за десятьох робив, стерню луштив, брав участь у параді і демонстрації в день 1-го травня, масло бив, на весілля їздив — до церкви молодих з піснями, музикою возив, і, коли парубки в завулкові свинячому сікнулися були перелляти молодим дорогу, трактор, ось повірите, як загарчить... проте, спиняється, молодий злазить з причепленого воза, бере хліб-сіль, парубкам на могорича дає... музика грає, трактор вирушає зі співами дружок. — „Відчиніть, матінко, ворота“.

Люди-то дивляться — дивляться на це гульбище, та головами похитують: господи, до чого це наука доходить?! Хіба в старовину таке весілля бувало?!

Махнуть рукою та й подадуться слідом дивитися... Бо де ж инакше і розважитися, як не на весіллі? Коли, приміром, вас у

К. Гордієнко

місті нудьга гнітить, на душі тоскно, ви маєте змогу піти до пасажу чи то на більярді пограти. А тут, що тут робити? Молодь — то до сельбуду вчащає. Лише зачують — вечір самодіяльності — з усіх кутків мчаться, мов кури, коли господиня винесе миску м'ятої вареної картоплі з висівками.

Ще люблять страшенно славгородці романси й галоші. Завсельбудом співець гарний, будете в Славгороді — завітайте до сельбуду — за містком край майдану, де конов'яз, — відчиніть двері ліворуч (праворуч не відчиняйте, бо вони забиті) — просто перед вами кабінет зава. Постукайте тричі — молоде, енергійне обличчя вийде вам назустріч — то не зав, то бібліотекар, біля вікна ж сидить зав — Олесь Бугаєнко. Він чудово співає романси (м'який, ліричний тенор).

Бібліотекар Сойка (з столиці приїхав) то на шклянках майстерно виграє „на сопках Манчжурії“. Секретар комсомолу Орел чудові доклади робить на міжнародні теми і на балалайці грає. Завкооперативу Рідкакаша незрівняно висвистує „марш Буденного“. Завдрамгуртком Горицвіт-Чепуренко то хоч яку грудку рафінаду головою розіб'є (коли на 10-ті роковини Жовтня демонстрував, аудиторія мало не луснула від захоплення). Редактор стінгазети, Олесь Вишиваний, пише чудові революційні вірші, також величезні цвяшки кулаком у соснову дошку заганя. Тому гріх сказати, що колектив славгородського сельбуду не досить роботящий.

В сельбуді є чудова бібліотека. Давно, ще коли славгородські парубки в плюшових галіфе коліру розрізаного буряка кормового на майдані хверцювали, в сельбуді стояли м'які крісла, золічені парусиною в обтяжку. Тепер вже нема крісел, натомість довгі лави стоять, а хлопці ходять в чорних галіфе.

Вечорами зимовими довгими, коли скигнуть ніч на дворі, замість того, щоб на досвітках час марнувати, молодь збирається в сельбуді на монпас'є, цигарки, в лото грає.

Премію обіцяла округа видати славгородському сельбудові за його роботу, а фотографію будинку навіть в столичному журналі надруковано.

До речі, будете в Славгороді, спиніться на хвилинку біля вітрини фотографії „Рембрандт“ (біля вітрин „Ренесанс“ та „Економія“ не спиняйтесь). Зверніть увагу на центральні картки, що визначаються особливим художнім оформленням — кольору вицвілої малинової спідниці, що носять дівчата на буряках, то з хмарами — зеленкуваті, кольору дощем намоченого сіна.

Посередині ви побачите страшенно заклопотану середнього віку крем'язну пишновусу людину (за масивним столом у дубовому кріслі з високою вирізблиною спинкою), що зосереджено слухає

Славгород

по телефону (хто його зна — може, запрошення на делегатські збори чи то на гарячі вареники), другою ж рукою (тут же попільниця і радіобатарей) нахмурено пише з переобтяженим виразом обличчя так старанно, що пишній чуб звисає на марудне чоло... На другій картці, поруч, ви побачите ту ж могутню постать, що за смаглим видом, класичною монументальністю дуже нагадує Зигфріда з Нібелунгів, — міцно стиснувши стерно „Фордзона“, з рішучим виразом крає набряклі груди чорноземлі. На третій картці кінч баский, дугою вигнувши пишногориву шию, виграє могутніми м'язами, копитом б'є, поруч, немов покірлива жінка середньовіччя, осяяна прожектором радості, струнка молодиця держить коня за стремена, а на коневі тому вороному грізно сидить той же ставний лицар. На четвертій картці — група делегаток у вишиваних сорочках крапчастих, горошком обсіпаних, кохтах, пов'язаних хусточками, а то й простоволосих, — на паркан спирається прапор з написом: „розкріпачення жінки“, за ворітьми: „соціалізм“, а серед делегаток з хромовим портфелем вам уже відомий державний муж сидів, з покорою виконуючи свій важкий обов'язок з таким виразом, начебто знав, що за цю картку потім доведеться тиждень з жінкою не розмовляти (таку ж картку можна ще побачити в одному з окржінвідділів у папці з написом: „жінка перед 10 Жовтнем“).

На п'ятій — серед двох племінних рисаків і одного бугая сментала — в виглянцтованих чоботях, при портфелі знайоме енергійне обличчя, а над ними напис: „Сільсько-господарська виставка в Славгороді“. Та мало в яких позах ви ще не побачите у вітрині фотографії „Рембрандт“ того ж невсипущого лицаря — то замріяного (біля відремонтованого містка), то заглибленого в державні справи (коли він, приміром, крутить порожню віялку). То був ніхто інший, як завкомгоспу Петро Люшня — задушевний приятель поета Олеся Вишиваного — видатні люде Славгороду. Не те, щоб у Славгороді не було ще почесних та поважних людей (в Славгороді чимало славного люду всякого — на те й Славгород), уславлених ділами своїми, заслугами перед громадою (хіба ж не невгомний дід Каракай та Триндиричка так палко завжди клопочуться на сходках чи то про патоку, чи... мало ще чого), суспільством (то ж не баба — хіба Капітолина, Пшіндичка, Порошиха в церковній огорожі, чи то на базарі, так палко завжди дискутують проти заборони Райвиконкому мочити коноплі в річці?). А молодий актив селища — Рідкакаша, Тур, Головня, Бугаєнко, Горизвіт — Чепуренко, Орел, що ними так пишасться селище, чого варт?! Та чи ненайбільшою гордістю, красою селища є наші приятелі?..

Січень 1928 р.

МАЙ - ДНІПРОВИЧ

ВІТЕР

За полем поле — полинем . . .
Полинем, вітре, витрем сльози —
розвієм тугу, розморозим.
За полем поле — полинем . . .

Яких це сліз полинні сходи?
Якого горя плід гіркий?
То ваше горе, гірняки,
то сліз селянських тьмаві сходи.

Отам росла вона колись —
недоля наша робітнича —
в кривавім поті, в грізних січах
отам росла вона колись . . .

За полем поле — полинем . . .
Чорніють димарів сігари,
стовпів, копрів, будівель хмари —
і все над сивим полинем.

Ти чуєш грім в підземних ходах?
Навис над шахтами туман.
І свище вітер тут і там
під полинем в підземних ходах . . .

Рудий шахтар в гулкій імлі,
зарившись в саме серце земне,
з червоних жил на світло денне
вигонить стиглу кров землі.

За полем поле — полинем.
Полинем, вітре! Витрем сльози.
Розвієм тугу, розморозим.
За полем поле — полинем . . .

ОЛЕКСІЙ КУНДЗІЧ

ИНЕЙ

Новела

1

На Пушкінській поблизу Театрального майдану проти поштової скриньки зупинилася дівчина в кепі-баядерці і рішуче вишарпнула листа з червоного редикюля, оздобленого оленями з білої кости.

Але не вкинула у скриньку. Зійшла з тротуару, щоб не заважати перехожим. Подивилась виворіт конверта, пробігла очима по адресі і скинула руку до скриньки, та, впустивши один ріжок, затримала в руках, подумала, вийняла, знову повернула в руках, подивилась на сонце,—на світло скреслився в середині конверту темний товсто-згорнутий листок,—оглянулася і впустила конверт, тільки кінчик у нігтях тримала. Тримала й думала. Видно знала—висковзне з пучок лист і вже їй його не повернути, вже він піде по поштових митарствах і вже він дійде адресата—неодмінно, неминуче дійде—радянська пошта так добре налагоджена... видно, знала.

На тротуарах люди замикають свої обличчя, завішують очі за слонами байдужої солідности, затискають вуста—чи ви помічали, як люди затискають вуста у трамваї, в черзі, в фойє театру?

Дівчина в кепі з білим вузьким рубчиком мала обличчя закрите, вуста затиснуті, і сині очі в різблених, чітких обводах глибоко в собі заховували катастрофічно-збудоражені думки. Гарно вихована, виявила це тільки поведінкою з листом та ще тим, що як укинула конверта—зітхнула, наче подумала: кінець! Тепер і турбуватися нічого—вже не вернеш. Холодний овал обличчя мала такий же не інтимний, спокійний—уміла тримати себе. Пішла тротуаром, притримуючи під пахвою редикюля і встромивши тонкі руки у кешені американського клітчастого пальта з пояском нижче стану. Вона була помітна в юрбі, висока і статна, оригінально одягнена, не схожа на кваліфікованих робітниць, ні на студенток, ні на службовок, що поспішали з технікумів, з друкарень, з бібліотек, і їй довго можна було бачити в юрбі.

* * *

Через деякий час тим таки тротуаром по Пушкінській їхав поштар. Професійно в'ялий, буденний і флегматичний, він по службовому стереотипними рухами вийняв листи зі скриньки і подався далі униз по вулиці до другої поштової скриньки.

Так лист од тієї дівчини вирядився в дорогу. Один між тисячами, одинаковий з сотнями, нічим не відмінний конверт з енергійно начерканою адресою звичайним хемічним чорнилом, він не зверне на себе нічиєї уваги і ніхто з поштових чиновників не подумав, що може, в тому конверті чиясь душа, може життя чиясь, може чиясь смерть чи то просто лист з поздоровленням або вимучена відповідь набридлому знайомому.

* * *

А по Пушкінській, як і по других вулицях, ішли люди, являючи собою багату галерею типів, таких різнобарвних, таких несхожих і вередливо несподіваних, що не можна б знайти в альбомі зарисовок ніякого геніального художника, що можна бачити в кожному великому центральному місті з його глибокою диференціацією.

Романтична й не схожа на других вдалені замигала в тому потокові знайома нам дівчина і стриманими пружинистими кроками наближалась до скриньки... Вона уважно нахилилася і прочитала, в які години виймаються листи... Між іншим там значилося: III о 15 год. 55 хв. Оглянулася на вежу — мідні стріли важко обвисли вниз. Було пів на п'яту.

Дівчина постояла хвилину окаменіло на одному місці і знову влилася в потік, засунувши по звичці руки в кешені пальта-бядерки і маніякально-задумано поставивши на крузі очі.

2

Вже світає, але дерев у садку ще не видно і вікно наче завішено щільно знадвору ясною чистою заслоною. На дворі вже ясно, але ще не розкривався простір повітря, ще тільки чорна заслона наче просвітліла, стала фіялкова й тонка. Коли підійти до вікна, заманячіють дерева в садку кошлатими й важкими вітами.

Тихо.

Ти-и-и-хо.

Безконечно тихо!

Досвітньою тишою замислилися речі в кімнаті і ляпочка п'ятий номер горить рівно, не чадить і не спалахне ні разу, наче боїться порушити тишу і думки — ті думки, що ними замислилися

Иней

речі: ліжко — дачка в кутку, шафка з книжками і столик біля ліжка, на столику старий з попрочищуваними місцями на вороненій криці бравнінг, моторошно зосередкований і мовчазний, наче він прислухається до тиші й до людини, що сидить за столиком на краю дачки.

Очі спокійні, сині, безсонні — у фіялкову заслону за вікном.

Брови нерухомо поклалися двома темними змійками на чистому широкому лобі, бліді очі, губи фігурно обкреслилися, застигли, припали одна до одної, незачесана кучма поетично розтрипалася, пом'ята й почесана пальцями, позавивалася, почеркала скроні затіненими косичками...

Хлопець сидить і думає — чи жде чогось, чи прислухається, втопивши очі у вікно.

Ти - и - и - хо.

Як у кімнаті з мерцем.

І лямпочка, як свічка.

Кидає тінь на профіль українського, такого звичайного обличчя з високим лобом, з темною бровою і темною смужкою на верхній губі.

Світло падає на лист, що перед хлопцем лежить розгорнутий на столі. Можна пізнати, що лист писала жіноча рука і писала рішуче, певно, але не в один раз — спочатку писано олівцем — десь може у скверику, може на лекції чи в установі, і олівцем перервано на півслові, далі хемічним чорнилом і потім знову олівцем. Декілька закінчень, прощань і „P.S.'ів“ свідчить, що хотів сказати щось остаточно, що хтось кінчав із цим хлопцем, кінчав боляче, — лист цей так схожий на останні листи!..

Листа прочитано, засвоєно, обдумано.

Лист лежить холодним документом.

Спокій.

Замислений досвіток прислухався.

Ти - и - и - хо.

За вікном фіялкова заслона.

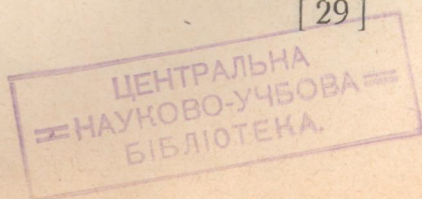
* * *

Хлопець встає.

До кешенькового люстерка поправляє дешевеньку синю криватку, перечіплює зашпінку на грудях, чешеться. Потім складає книжки, перестілює ліжко, підмітає кімнату, дістає з шафки листи, переглядає свої документи і деякі палить укупі з листами у грубці.

На столі моторошно зосередкований старий пообтираний бравнінг.

[29]

Простими, беззмістовними рухами юнак бере його в руки і ледве-ледве права щока в нього освітлюється болісною усмішкою. Він умілим рухом витягає білу обойму, дивиться на верхній бік її і револьвер знову її проковтує. Потім чути, як храпнула куля, проходячи в крицеве горло револьвера, і цокає чорна кнопка, одкинувшись од мохви вниз...

Ще раз захотів подивитися її листа. Взяв у руки, перегорнув і спокійно положив, розгорнувши на столі серединою.

Смугла, блискуча рука протягається долоньями і світло враз стає маленьким, ледве блимає, потім пригасає — пригасає нижче й гасне зовсім. І тепер фіялковим поблідлим чотирьохкутником єдине вікно зупиняє на собі зір, а в садку видно дерева — білі й застигли, безвітряні — дерева теж у досвітній задумі.

Кладнула клямка. Хатні двері не зачинилися і так само світлий ромб надвір'я блідіє у розтворі сінешних.

З ганку хлопець сходить по східцях. Він уже має на плечах сиву стару шинелю; тримає її за поли, обгортаючись. Іде в садок прочищеною доріжкою між синіми заметами.

На дворі иней. Пилиться іскрами, нагинає віти над парканом, замережує ажурним візерунком садок — упав на дерева чутливою настороженою тишею, напружив досвітне повітря — иней. А над дорогою дроти між стовпами важко повисли вигнутими білими лініями проти синього неба. Мабуть, з вечора був густий морозяний сивий туман і, мабуть, будинки й дерева здавалися міражами й казковими палацами, мабуть, усе мало ефектовні форми й освітлення, як буває у фільмах. А вночі міцніш притиснув мороз, і туман упав густим инеем на дерева, на дроти, скристалювався, і світ застиг, чистий, запоршений іскрами і завішений безконечним спокоєм.

Як тихо!

Досвітки з инеем, такі тихі завжди на околицях глухих міст.

Здається, що застигла земля, умерло все життя, умер навіки вітер, умерло все, що може рухатись і рівний фіялковий спокій застелює цілий світ...

Пішов у глибокий сад, зійшов із стежки між дерева на цілинний сніг, проламав, по коліна в ньому став здаля, у кружевах візерунчастих віток.

За садком простелялося холодне байдуже поле і здивовано, замислено мигали віями зорі, а по другий бік над маленьким провінціяльним містом застиг блідий електричний порох.

Стояв нерухомо в глибині саду. Пальто зсунулося з одного плеча і обвисло полою на сніг. А в руці дожидально обвис бравнінг.

Иней

Хотів порушити тишу, але цей иней чарував, заворожував, гіпнотизував. Не можна посміти зворушити глибоку задуму землі, бо вона оховає, заповнює груди й мозок своїм густим спокоєм, вона полонить людину, стирає, ігнорує особу, робить її одною з речей своєї обстанови. Глибока задума землі. Хай там лист, хай там десь люди й трагедії, хай там десь такі заплутані гудзи інтриг, така складна сітка людських відношень і становищ, хай там десь поспішають, рвуться, безумствують, а знати треба, що все це так просто й ясно: иней повис і здоровий мороз нарум'янить цілій країні щоки... Так просто й так глибоко; у фіялковий досвіток задумалась земля... і не посмієш збудоражити її задуму...

То ж ще й так — не посмієш і не спроможешся. Задушить, проковтне твій останній крик і буде лежати така ж увітчана инеем, така ж грандіозно-спокійна; в кілька хвилин вип'є теплоту, що в твоїй крові погасить рух твого серця, заморозить, вкриє инеем кучму на голові, брови і труп твій прийме її задуму, частку її глибоких і простих мислів, вічного спокою, невичерпної нірвани...

Але не можна збудити тишу... Не можна маленькому, що темною плямою в білих кружевах саду, — не можна посміти...

Дождяльно обвис у руді бравнінг.

* * *

На сході блідло небо. Звідкись протікав світлий плин, розливався по синьому краєві над обрієм, перемішувався з темними барвами, рідшав і наче знесилювався в якійсь невидимій боротьбі й рідшала та одсувалась небесна синява.

3

А в кімнаті світліло.

У одчинені хатні двері проти сінешного виходу видно було засніжену акацію коло ганку і вікно хтось одслонив у садок.

І як прояснялося у кімнаті, так чіткіш виступали зразу рядки, потім літери на великому аркуші, дрібносписаному жіночою рукою чорниллом і олівцем. І можна було, близько нахилившись, прочитати у тому листі, розгорнутому серединою, так що видно другу та третю сторінку:

„... м'ятаю завжди. Завжди чомусь заспокоювала себе: нічого подібного. Він не зробить так, бо він хлопець і здоровий, м'язистий хлопець з ясною натурою... Правда, я дуже здивувалась, коли ти враз почав плакати, як ми прощались. Я ніколи не думала, що мужчина може плакати з-за жінки, я собі думала, що це тільки так буває в романах, але роман же то для читання... Я здивувалась

Олексій Кундзіч

тоді, і, пам'ятаєш, сміялася, цілуючи тебе, сміялася і казала, що ти дурненький мій хлопчик, що ти повинен бути мужчиною і що ми зустрінемося ще, з'їдемося... А як не вийшло так, то хіба ти... хіба ти зробиш так, як казав, хіба ти не любиш мене, хіба ти захочеш чорною завісою закутати моє життя?... І хіба я винна в тому, що трапилось так? Спочатку я йому казала:— Як би тепер були манастирі— пішла б у черниці. Часто думала, плакала,— а вже ясно ставало, що життя твоє й моє піде по різних дорогах... Все боялась і жалкувала тебе. Всю юність ми провели вкупі, всі радості знали разом і врешті той вечір, коли ми попросились... не можу забути... По твоїх листах, по листах моїх подруг я бачу, що ти любиш мене однаково... І я не знаю, я, здається, так само люблю й тебе, але я люблю й життя... Я пізнала його ширше і не могла б зараз жити тодішніми нашими інтересами і теперішніми твоїми. І от пізнавши, що не вернусь до вас і що тобі од цього буде важко... більше ніж важко... я ото й думала— не мати особистої радості в житті, коли не можу бути черницею, то відректись від власних примх і бажань. І я йому сказала: ніколи ми не об'єднаємо свого життя, ніколи цього не буде. Але він був терпеливий і міцний. Він вводив мене в круг своїх розваг, знайомств, культурної обстанови, в круг своїх широких інтересів. Він робив так, що я забувала себе й тебе, він у суперечках спокійно давав мені сам метод мишлення, в театрі розкривав зміст мистецтва, на виставках розкривав передо мною зміст людської душі і прагнень, і я побачила ті прагнення. Вони ввійшли в мою плоть і кров і переді мною поблідло наше місто з нашим базаром, з нашими вечорами, коли ти приходиш в майстерні і ми йдемо в садок і... вибач, милесенький, пізнай у мені хоч частинку культурної дівчини і не лякайся цього гострого, скептичного слова... йдемо в садок і виснажуємося ліричними зідханнями й розмовами... Ця юність поблідила передо мною і стали трошки смішними твої листи.

Ну, вибач мені це. Я хочу бути одверта з тобою і хочу говорити просто, не закриваючи очей і не затуляючи їх тобі...

Скажу все. Я загубила ту гостру юнацьку цікавість до мужчин, тому що я одружена. І я побачила, що хочу жити людським життям. Життя мене вабить і я не можу відірвати своїх очей від нього...

Я тобі обіцяла, що все зроблю, щоб ми не порвали ніколи.

Я зламала обіцянку.

Зрозумій і виправдай, дорогий мій!

Я обіцяла тобі. Мені було 16 років. Ми жили в нашому міщанському місті. Ми знали, що все місто знає нашу таку молоду компанію друзів і вважає нас за чудових юнаків. А я вважала

самим розумним, самим хорошим, самим сильним — тебе. Ти приходив і забирав мене на гулянки. Ми грали в фанти, цілувались і все займали себе справами нашого гуртка, інтригами нашої компанії. Ми розбирали, чому Соні присудили поцілувати Колю, чому Ліза не пише листів Женюві... і ми всі — пам'ятаєш, п'ять листів написали Лізі, як вона сміє викликати страждання у нашого друга... У нас була юнацька любовна профспілка, де стояли всі за одного і один за всіх у інтимних справах. Ми цим жили. Цим турбувалися... Особисто ми обое найменш підлягали контролеві нашого товариства, бо ти був найсильніший, а я найкраща, і ти був „отаманом“, а я „героїнею“. (В мене й зараз є картка з написом: „героїні“ від „отамана“). Нас не турбували і знали всі, що я буду твоєю, тільки я... скажу тобі, затиснувши рота моїй комсомольській совісті: тільки я часто думала, що й люблю тебе, а твоєю може й не буду... аж соромно... мені не хотілося, що ти простий... робочий такий... Тоді я була дурне дівча і належала до нашої компанії...

Не знаю, чи став иншим ти. Писав мені, що багато читаєш, що вступив до профспілки, що хочеш не відстати від мене... Може бути, ти і змінився трохи, а я зовсім не та стала. Я вступила до робфаку, ще торік — він мені поміг залишити завода і вступити, я тобі про це не писала. Але, будши я робфаківкою, живу ширшим життям, аніж мої товариші, бо я маю можливості з моїм чоловіком, а не треба нам закривати очей на те, що культурні потреби ми можемо задовольняти, маючи гроші... Гроші — це велика річ! Не думай лише, що я полюбила його за гроші. Я його полюбила за те, що він хороший, що в нього багата душа та розум, що він мене ввів у справжнє життя культурної людини, а нехтувати цим ми не сміємо й не маємо права. Я його полюбила не за гроші — мені гірко це писати, але тебе я забула через гроші — це так. Він міг зробити це грішми і своєю ініціативною натурою...

Не дивись на мене кепсько. Раджу тобі — багато читай і ти мене зрозумієш. Подумай — чи могла б я зараз бути твоєю жінкою й знати лише, що мій чоловік робить у майстерні й заробить на кусок хліба, знати базар, гнилу й пусту кімнату, сусідок і що-найбільше, — бульварні романи? Чи могло б так бути?

Я їхала сюди і ми радились — коли ти набудеш кваліфікації, я залишу мою роботу на заводі, мою тітку в Харкові, і ми знову будемо вкупі.

Вийшло не так. І коли я тепер ще не кажу, то через кілька літ згадається юність і ти, та й тоді, мабуть, промовлю тихо сама до себе:

— В одному глухому, позаштатному ні то місті, ні то містечку, жили собі, були собі...“

На цім слові кінчалася сторінка... Ніхто не перевертав її, навіть знадвору, з одчинених дверей не повіяло вітром, бо в саду був тихий морозний ранок, було сонне царство, здавалося, по всій землі звис иней кільчастий й іскристий і видно було у дворі запусілу, наче в молодім білім цвіту, акацію...

На сході рожевіло...

В морозному повітрі блакитна хмаринка танула й обгортала запусілі инеем віти.

Ні то усмішка, ні то досадливий оскал поставив верхню губу з чорними смужками квадратною дужкою, в очі приснув холодного вогню і висунув уперте підборіддя...

— Ідіотизм!

Цим словом розрядив себе, розряжаючи бравнінга в синє небо. Розрядив себе і розряжав далі:

— Ідіотизм! Ідіотизм!..

Дивився на поле, — а там, одзвонюючи, гуркаючи мерзлою землею, чаккав поїзд, потужно, бадьоро й весело пахкаючи клубами ажурного диму у світанкове небо: пах-пах-пах! Пах-пах-пах!..

Наче: на-плю-вать!..

Иней гнув дерева над парканами і лежала земля мовчазна, зумлена й ображена людською впертістю.

ЛЕОНІД ЧЕРНОВ

МІСТО — СЕЛО

Розляглася жовтоока осінь
В синіх далях,
 де могили та хрести,
Заплітає
Золотії коси
Біля синьої
 прозорої
 води.
Гей ти, краю мій,
Робочий
Та плодючий!
Ніжний пах
 солодких жовтих динь!
Скоро хмари
 (дощові онучі)
Заховають нас
У попелястий дим.
Навкруги —
 пухнасті
 білі хмари,
Мокрі гави,
 перелази в дерезі...
 А в столиці —
 Несходимі тротуари,
 Дзвін трамваїв,
 Юрби,
 „Березіль“.

Дзвін
І зойк —
Симфонія столиці —
Тільки тут,

Леонід Чернов

Ось тут,
За мурами буя.

А он там —

могили

та

криниці,

Україна листопада моя...

Літо йде

— розхристане і босе —

У блакитний,

у холодний дим.

Чеше коси

Жовтоока осінь

Біля синьої

прозорої

води.

Укривайся ж золотим і жовтим листям,

Щоб у квітні

Втричі зацвіла,

Щоб село мое

полинуло до міста

І щоб місто

Простяглося

До села.